

Mottó:

Boston egészségügyi intézményeinek az ellátottsága a világon a legjobb. A bostoni fekete közösségben a gyermekhalandóság aránya hozzávetőlegesen akkora, mint Bangladesé.

Gallai Sándor:

Az érdekérvényesítés ambivalenciája az Egyesült Államokban

USA – ez a rövidítés egy távoli, nagy és gazdag országot takar, melyet a szabadság és a korlátlan lehetőségek hazájaként szoktak emlegetni. Demokratikus, a pluralista rendszer kritériumait a leginkább megközelítő, stabil politikai rendszer jellemzi. Alapja a "check and balance"-elv alapján szétválasztott hatalmi ágak és a föderatív államrendszer. A gazdaságban feltűnően kicsi az állami szerepvállalás, relatíve alacsony a munkanélküliség és magas szintű a fogyasztás. A társadalom meglehetősen heterogén. Bár a társadalom többsége még fehér, az angolszászok aránya már csak 16%. Bennük még mindig él a WASP-szellem. A többi fehér egyéb európai országok bevándorlóinak a leszármazottja. A lakosságnak közel az 1/3-a azonban úgynevezett kisebbségi: fekete, spanyolajkú, ázsiai vagy indián.

Az indiánok az őslakosok, s bár szegregáltan élnek, mégis helyzetük jobb, mint a többi kisebbségé. Önálló nemzettudattal rendelkeznek, s sokszor önálló nemzetként lépnek fel a szövetségi döntésekkel szemben. A feketék a rabszolgaság következményeként elszakadtak az őshazától. Többnyire a nagyvárosi szegregált életmód jellemzi őket. A spanyolajkúak és az ázsiaiak pedig önként, a jobb megélhetés reményében vándoroltak be. A spanyolajkúak helyzete nem sokban különbözik a feketékétől. A fő különbséget területi elhelyezkedésük (D-i vidékek) és az anyaországhoz való kötődésük jelenti. Az ázsiaiak egy része a feketék nagyvárosi életvitelét folytatja. Másik része viszont a magával hozott kulturális háttérnek, üzleti kultúrával s nemkevésbé a tőkének köszönhetően be tudott illeszkedni az amerikai gazdasági életbe. Ők a középrétegek értékrendjét s életstílusát követik.

Hosszú társadalmi harc eredményeként a kisebbségek jogilag egyenlőek a fehérekkel. Valóságos helyzetük azonban több területen is hátrányos. Ez tükröződik a jövedelemkülönbségeknél: a feketék társadalmi státusza alatta marad a fehérekének. (1) (A spanyolajkúakról kevesebb statisztikai felmérés készül, mert többségük illegálisan dolgozik, ezért nincsenek regisztrálva.) Az átlagosnál alacsonyabb bérek és a kevésbé jó munkák elvégzése jellemzi a kisebbségek alsóbb rétegeit. Hogy miért végzik el

mégis? Mert a munkanélküliség nem örök lejárátú. Pedig még a munkanélküliség sem egyenlő mértékben érinti a különböző csoportokat. Már a '30-as évek elején jelentkező recesszió is ezt mutatta (2). A '70-es a fehér és fekete munkanélküliek aránya egymáshoz viszonyítva kétszeres volt. Az 1987-es arány már 2,5-szeres. A fekete fiatalok között több mint 50%-os a munkanélküliek aránya. Helyzetük nagyban függ az ipari és állami állásoktól, ezért érzékenyebbek a gazdasági ciklusokra illetve a gazdaságpolitikára. A termékszerkezet-váltás illetve a vállalatok kihelyezése Mexikóba vagy DK-Ázsiába tovább szűkíti a munkahelyek számát. Alulreprezentáltságuk a magasabb fizetésű állásokban két töről fakad. Az egyik a részben még mindig fennmaradó diszkrimináció, a másik az alacsonyabb szintű szakképzettségük. Ez viszont az oktatásügy helyzetéből érthető. A feketék és a fehérek oktatása kezdettől fogva elkülönül. A szegregált kisebbségi iskolákban a tanárok többsége is kisebbségi. Az ilyen iskolákban számukra korlátozott a tudományos továbbfejlődés lehetősége, s mivel a diákok szegények, ezért a keresetük sem megfelelő szintű. Az egyetemeken tanuló kisebbségiek aránya csökken s – a magas tandíj miatt – többnyire csak kisebb presztízsű egyetemekre jutnak el, melyek azonban nem jelentenek számukra társadalmi mobilitást. Egy jó presztízsű egyetemre bekerülni viszont ugyanolyan nehéz, mint egy elit klub tagjává válni.

A '60-as évek végén két nagyobb részre szakadtak. Az egyikbe azok tartoznak, akiknek sikerült gazdaságilag felemelkedniük, elhagyniuk az elszigetelt nagyvárosi körzeteket. Ők a középosztály életmódját és értékeit követték. A másik csoportba azok tartoznak, akik maradtak. Mind lakhelyüket, mind társadalmi státuszukat tekintve. Demográfiailag ők lettek a domináló elem. Helyzetüket az alacsony foglalkoztatottsági szint, a rossz lakáskörülmények, a segélyezés szükségessége jellemzi. Az egyén szintjén ez vagy önlebecsülést vagy az ellentettjét: a fellengzős magatartást szüli. Sikerélményt, kitörési lehetőséget számukra 3 dolog eredményezhet: a szórakoztatóipar (film, zene), a sport illetve a bűnözés. A büntetteknel meglepő módon nemcsak elkövető van, hanem áldozat is. Erről a statisztikák mélyen hallgatnak, pedig a nyomornegyedekben élő feketéknek vagy spanyolajkúaknak ötször annyi az esélyük arra, hogy erőszakos bűncselekmény áldozatává váljanak, mint az "átlagamerikainak". A hátrányos helyzetűek egy részét a kényszer, más részét a karrier lehetősége vezeti a bűnöző életmód felé. A bűnözés közösségteremtő funkcióval is bír. A Keresztapa c. filmben is elhangzott: "Amerika furcsa társadalom... magára hagyja és nem védi meg az embert. Don Vito megvédi." Az igazságszolgáltatás az okkal nem törődik, ezért döntéseiben megőrzi az adott társadalmi viszonyokat, pedig a bűnözés csak az előidéző viszonyok megváltoztatásával csökkenthető. Ez viszont azoknak akiknek érdekük lenne, nem áll módjában illetve fordítva. Hogy miért nem, arra a kisebbségek politikai részvétele és maga a politikai rendszer ad magyarázatot.

Az alsóbb rétegek ilyen helyzetben három dolgot tetetnek. Ha van munkahelyük, akkor imádkoznak a recesszió és a technológiai fejlesztés elkerüléséért. Ha nincs, akkor vagy segélyen élnek, segélyszállásokon, szeretetotthonokban illetve utcán, csatornában, vagy elmennek katonának. Az előbbi nem lehet tartós, hiszen a segélyek csak meghatározott ideig járnak. Az utóbbi pedig egyben azt is jelenti, hogy az önkéntesekből álló hadsereg nem reprezentálja a társadalmat. Így hamarabb döntenek a hadsereg bevetéséről, mert kisebb méretű a társadalmi tiltakozás.

A kisebbségek politikai részvétele alacsony, ezért politikai hatalmuk is olyan. A politikai hatalom hiánya bizonyítja számukra a részvétel céltalanságát, ez viszont fokozza a közönyt. Az érdektelenség azonban általános jelenség, mely az egyébként rendkívül stabil politikai rendszer sajátosságaiból fakad. A két nagy párt nem jelent igazi alternatívát az alsóbb rétegek számára, hiszen egyikük sem nyújt komoly programot számukra. A két nagy párton kívüli politikai személyeknek, csoportoknak nincs esélyük. Az úgynevezett harmadik párt dilemmája azt jelenti, hogy az elektori rendszer, a két nagy párt gyűjtőjellege, a tömegkommunikáció s a tőkecsoportok érdekei miatt harmadik pártnak lehetetlen bejutni. A pártok meglehetősen mérsékeltek, mert félnek bármely csoport szavazatainak az elvesztésétől. Így egy harmadik párt csak akkor lehet hiteles, ha valamilyen egyéni arculattal rendelkezik, ez azonban számukra csak az éhenhaláshoz, jobbik esetben lassú intellektuális befolyásoláshoz elegendő.

Az érdekérvényesítés egy másik lehetséges módja az, ha valamilyen nagy párton keresztül próbálják az akaratukat érvényre juttatni. Ezt láthattuk J. Jackson esetében. Bár a vártnál nagyobb rétegeket tudott politikai aktivitásra ösztönözni, mégis kiderült, hogy ilyen politikusból elnökjelöltet csinálni túl radikális a Demokrata Párt számára, hiszen ez visszavetheti hagyományos szavazótáborát illetve a tőkecsoportok érdeke

is mást kíván. (Érdekes eljátszani a gondolattal, hogy ha Jackson lenne az elnök, a szociális kiadások növelésén túl, vajon mennyiben változna, változhatna a helyzet ?!)

A harmadik lehetőség az érdekérvényesítésre az NAACP és az SCLC-típusú mozgalmak fellépése. Ez azonban főleg csak a bírósági döntések befolyásolásához elegendő, tehát a problémát általános szinten így nem lehet kezelni. Már csak azért sem, mert az ilyen mozgalmak a szenátorok befolyásolásához sem rendelkeznek elegendő eszközzel, pedig az a tény, hogy a nagyvállalatok vezetői között sok a nyugalmazott szenátor, jelzi, hogy igenis léteznek az érdekek becsatornázásának egy nem hivatalos módja is .

A negyedik lehetőség a legradikálisabb. Híveinek intő példa volt Malcolm X esete, akinek nem csak a társadalomból, de – némi segítséggel – az élők sorából is sikerült kivonulnia.

Milyen következményei lehetnek a jelenlegi helyzetnek? Fukuyama a kisebbségek helyzetét elintézte a kulturális örökségre hivatkozva. A '80-as évek neokonzervatív politikája a problémák megoldásának keresését a kisebbségekre hárítja. Számukra csak a szavazatok a lényegesek. Ez abból is látszik, hogy az idősek arányának növekedésével egyidejűleg a '80-as években drasztikusait csökkentették a gyermekeket támogató társadalmi juttatásokat, miközben az időseket fenntartották, vagy növelték. (A szavazók között csak 38% a gyermekes családok aránya!)

Az elmúlt évtized gazdaságpolitikájának hatására nőtt a leszakadó rétegek aránya. 1976 óta a szövetségi kiadások mértéke nem emelkedett! A felgyorsult társadalmi differenciálódás folyamata leginkább az alacsony jövedelműeket érintette. A lakosságnak legalább a 15%-a szegénységben él. (Hogy ki a szegény, azt nehéz meghatározni, hiszen még ma is a '65-ös definíció a hivatalos meghatározás. Eszerint szegénynek számít az a négytagú család, melynek jövedelme nem éri el az évi 10 000 dollárt. Ez mára már siralmasan alacsony összeg!) A fehérekben belül ez az arány 12%, a feketék között 36% (3). Az összes szegényen belül a kisebbségek aránya kb. 50%. Ez csak azért csökkent, mert nőtt a leszakadó fehérek száma. S bár a szegénység már nem csak a kisebbségek problémája, a jelenlegi politika mégsem akarja kezelni. A szociális kiadásokat megnyirbálták. Mindezt az állami beavatkozás minimalizálására hivatkozva. Ugyanakkor a haditermelésben, a bankok finanszírozásában ugyanaz az állam kiemelkedő szerepet vállalt és vállal ma is.

Összességében tehát megállapítható, hogy létezik kisebbségi probléma. Ez napjainkban összefonódik a szegénység problémájával, s egy belső társadalmi periféria van. Ugyanakkor a spanyolaljúak aránya a '90-es években utol fogja

érni a feketékét, a következő században pedig – a trendeket figyelembe véve – egyfajta "elszíneződés" várható: a fehérek kisebbségbe fognak kerülni! Kérdés, hogy miként reagál a politikai rendszer egy ilyen változásra akkor, mikor a társadalmat egy latin-amerikai mintájú változás jellemzi. Mindez roppant érdekes számunkra is, hiszen az USA politikai rendszerében a demokrácia jelenlegi legkiforrottabb formáját tiszteljük, s Magyarországot ma az útkeresés jellemzi. Sokan a tömegkommunikáció és a hivatalos politikai megnyilvánulások egyoldalúságának hatására megfélemlenek a nyugati rendszerek problémáiról, pedig ezek is számos tanulságot szolgáltatathatnának számunkra.

(1) Statistical Abstract of the United States, 1989. p. 455.

(2) Economic Indicators

(3) Ralf Dahrendorf: Élet a gettóban – Levél Amerikából in. Valóság, 1987/2.

Robert Bly: Gyere, járjuk be

Gyere, járjuk be azokat a dolgokat, amiknek e kétségbeesés régóta társuk –
Azokat a leszerelt Chevrolet-kerekeket, amik a szörnyű egyedüllétet üvöltik,
Hanyatt fekvve a koszos salakon, mint részeg emberek, meztelen,
Tántorogva egy hegyről lefelé éjjel, hogy belefulladás végül a tóba.
Azokat a magukra maradt lyukas gumibelsőket az autótutak útpadkáin,
Roncsolt, fekete testeket, amik megpróbálták és beleszakadtak,
És a hátrahagyottak,
És szétszórt, kunkorodó acélformáikat a munkapadon
Néha még melegek, mállók, amikor kézbe vesszük őket,
Akik feladták és a kormányt vádolják az egészért,
És azokat az utakat Dél-Dakotában, amik a homályban tapogatóznak...

(Gallai Sándor a BKE III. évfolyamos hallgatója. Fenti írása az 1991. évi TDK-konferenciára készített dolgozatának a rövid összefoglalója.)